

וכן הטור מביא מחלוקת ראשונים בדין בנין בתשעת הימים ונראה שלעניין נשא ומתן פשוט לו שבכל אסור

רכישות ועסקים בתשעת הימים

מקור הדין לאיסור משא ומתן

במשנה מובא למעט בשמחה אבל לא מדובר על משא ומתן

1. תלמוד בבלי מסכת תענית דף כו עמוד א

משנה: ...חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז, וחמשה בתשעה באב. בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות, ובטל התמיד, והובקעה העיר. ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל.

בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר. משנכנס אב ממעטין בשמחה.

לענין תעניות של ירידת גשמים מובא למעט במשא ומתן. וכן בבניין ונטיעה ואת עניין הבניין והנטיעה מגבילה הגמרא דווקא לזה של שמחה

2. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ה עמוד ב

תנן: עברו אלו ולא נענו - ממעטין במשא ומתן, בבניין ובנטיעה, באירוסין ובנישואין. ותנא עלה: בנין - בנין של שמחה, נטיעה - נטיעה של שמחה. איזהו בנין של שמחה - זה הבונה בית חתנות לבנו. איזהו נטיעה של שמחה - זה הנוטע אבורנקי של מלכים.

התוספות שם כתבו שגם לעניין משא ומתן יש למעט דווקא במשא ומתן של שמחה אבל לא בשאר משא ומתן. ומירשו את המילה ממעטין לענין שמחה שהוא ביטולה לגמרי.

3. תוספות מסכת מגילה דף ה עמוד ב

ממעטין במשא ומתן - פ"י של שמחה דומיא דבנין ונטיעה דבסמוך אבל שאר בנינים שרו ואין לך משא ומתן גדול מזה.

ממעטין - רוצה לומר שלא יהו ששים כלל וחמירי מתשעה באב שמאסרין בו אבל אין לפרש ממעטין אבל ששים קצת דאם כן היה לו לפרש השיעור מה הוא קורא ממעט.

גם לעניין תשעת הימים מובאת בריתא שמראש חודש ממעטים מלישא וליתן

4. תלמוד בבלי מסכת יבמות דף מג עמוד ב

תנא: מראש חדש ועד התענית - העם ממעטין מעסקיהן מלישא ומליתן. מלבנות ולנטוע, ומליארס ומלישא; שבת שחל תשעה באב בתוכה - אסור לספר ולכבס (ואסור ליארס); וי"א: כל החדש אסור.

התוספות מביאים מי שרוצה לפרש שגם כאן האיסור במו"מ הוא דווקא בשל שמחה וכתב שאין נראה אלא צריך למעט בכל משא ומתן

5. תוספות מסכת יבמות דף מג עמוד א

מלישא וליתן מלבנות ולנטוע - בפרק בתרא דתענית [בירושלמי פרק ד' הלכה ו'] מוקי בבנין ונטיעה של שמחה כגון אבורנקי של מלכים. וי"מ דמשא ומתן נמי איירי בשל שמחה כגון צרכי חופה ואין נראה דלא אסר אלא סעודה עצמה ונראה דריבוי משא ומתן קא אסר שימעטו יותר מבשאר ימים ואפילו צרכי חופה משמע דשרי על ידי מיעוט דהא לא שאני להו בין צרכי חופה לשאר משא ומתן. ב"י.

וכ"כ הרא"ש (תענית ד לב) בעניין תשעת הימים: 'ואסור לישא וליתן וכל העם ממעטין בעסקים'.

6. טור אורח חיים סימן תקנא

וי"א כיון דגמרא דידן אוסר בניין סתם כל בניין קאמר כדרך שאסרו כל משא ומתן כמו שאבל אסור בכל כדי שיהו נראין כמתאבלין על ירושלים:

דעת הרי"ף והרמב"ם

הרמב"ם בהלכות תעניות לעניין ירידת גשמים אוסר רק משא ומתן של שמחה

7. רמב"ם הלכות תעניות פרק ג הלכה ח

עברו אלו ולא נענו, ממעטין במשא ומתן ובבנין של שמחה כגון ציור וכיור, ובנטיעה של שמחה כגון מיני הדס ומיני אהלים, וממעטין באירוסין ונישואין אלא אם כן לא קיים מצות פריה ורביה, וכל מי שקיים מצות פריה ורביה אסור לו לשמש מטתו בשני רעבון, וממעטין בשאלת שלום בין אדם לחבירו, ותלמידי חכמים לא ישאלו שלום אלא כנופין וכמנודין למקום, ועם הארץ שנתן להם שלום מחזירין לו בשפה רפה וכובד ראש.

ולעניין תשעת הימים לא מזכיר משא ומתן כלל. וכן בדברי הרי"ף

8. רמב"ם הלכות תעניות פרק ה הלכה ו

משיכנס אב ממעטין בשמחה, ושבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור לספר ולכבס וללבוש כלי מגוהץ אפילו כלי פשתן עד שיעבור התענית, ואפילו לכבס ולהניח לאחר התענית אסור, וכבר נהגו ישראל שלא לאכול בשר בשבת זו ולא יכנסו למרחץ עד שיעבור התענית, ויש מקומות שנהגו לבטל השחיטה מראש החדש עד התענית.

הב"י מביא מנהג העולם שלא למעט במשא ומתן ומביא שני הסברים הראשון שנאסר רק של שמחה והשני שאין במו"מ איסור מהדין אלא ממידת חסידות

9. בית יוסף אורח חיים סימן תקנא

ומ"ש כדרך שאסרו משא ומתן. נראה שאין זה הכרע.

...ומ"ש כדרך שאסרו משא ומתן הכי קאמר א"ת למה אסרו בנין שאינו של שמחה אל תתמה שהרי אסרו משא ומתן אף על פי שאין בו שמחה והטעם שאסרו דברים אלו אף על פי שאינם של שמחה מפני שהם דברים שאבל אסור בהם כדי שיהו נראים כמתאבלים על ירושלים

...ועכשיו לא נהגו רוב העולם למעט במשא ומתן כלל משנכנס אב ונראה שהם מפרשים דלא מיתסר בנין ונטיעה אלא דוקא בדשמחה ...

ולפ"ז צריכים לזוהר ממשא ומתן של שמחה כגון צרכי חופה וכיוצא בהם דאי לאו הכי נמצא שאינם חוששים למה שאמרו ממעטין במשא ומתן:

ונראה שזה היה דעת קצת פוסקים שלא הזכירו ברייתא זו דהחולץ מפני שהם מפרשים דבנין ונטיעה ומשא ומתן דקא אסר כולהו בשל שמחה דוקא הוא דקא אסר ומאחר שכתבו משנכנס אב ממעטין בשמחה ממילא משמע דכל הנך מילי כיון דשמחה נינהו אסור.

...ואפשר לומר עוד שהעולם סוברים שאין למעט בעסק כלל ואפילו הם צרכי חופה וההיא דהחולץ מדת חסידות היא או במקום שנהגו ולפיכך השמיטוה הרי"ף והרא"ש והרמב"ם:

הב"י מזכיר את בני בודין שהיו נמנעין ממו"מ לגמרי ובתחילה תמה עליהם אך הוסיף ומיהו אפשר שנהגו כן על פי מ"ש התוספות בפרק קמא דמגילה (ה:): ממעטין רצה לומר שלא יהיו ששין כלל אבל אין לפרש ממעטין אבל ששין קצת דאם כן היה לו לפרש השיעור... אבל חומרא יתירה היא.

המשנ"ב מחמיר כדעה שצריך למעט בהכל כדי פרנסתו, אלא שכותב שהיום הכל כדי הפרנסה כדברי הט"ז. ובשעה"צ כתב שבטל שמחה יש להחמיר

סיכום הב"י

- העולם לא נהגו
- הרי"ף והרמב"ם לא כתבו כיון ש:
 - א. האיסור הוא רק במו"מ של שמחה וכלול במה שכתבו ממעטין בשמחה.
 - ב. אין איסור אלא ממידת חסידות.
- לתוס' צריך למעט אבל לא לבטל ואפילו ענייני שמחה.
- יש נמנעים לגמרי והיא חומרא יתירה.

פסק השו"ע ונו"כ

בשו"ע בסימן תקנ"א משמע ממעטין רק משא ומתן של שמחה

10. שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף א - ב

סעיף א: משנכנס אב ממעטין בשמחה; ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי כותי, לישתמיט מיניה דריע מזליה.

סעיף ב: מר"ח עד התענית ממעטים במשא ובמתן ובבנין של שמחה, כגון בית חתנות לבנו או בנין של ציור וכיור, ובנטיעה של שמחה, כגון אבורנקי של מלכים שנוטעים לצל להסתופף בצלו או מיני הדס ומיני אהלים; ואם היה כותלו נוטה ליפול, אף על פי שהוא של שמחה מותר לבנות.

11. מגן אברהם סימן תקנא ס"ק ז

ז של שמחה. קאי גם אמשא ומתן כגון צרכי חופה אבל שאר משא ומתן שרי כדרכו ("ב"ב"ח). וכת' מהרי"ל הסרסורי' לא ישאו כלי כסף לסרסר בעיר דשמחה הוא לרואים. ובס"ת תקנ"ד סס"ב משמע דמעטין בכל משא ומתן ע"ש:

כתב הב"י בשם הר"ן דכל בנין שא"צ לו רק להרוחה בעלמא אסור: אם קצין עם העכו"ם בקבלנות לצייר ביתו מותר לצייר ואם יכול לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחד ט"ב תע"ב (מהרי"ל) ונ"ל דב"ה הוי מצוה דרבים ושרי:

ובסימן תקנ"ד משמע שכל משא ומתן נאסר מר"ח אב ולא רק של שמחה

12. שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנא סעיף כב

...במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה, אסור; ובמקום שנהגו לעשות, מותר אלא שממעט שאפילו משנכנס אב ממעטין מלישא וליתן

הט"ז הסביר שמצד המיסים הקיימים על האדם הוא מחוייב לעבוד ומטעם זה מתירים (נראה שכוונתו שבאותה תקופה היה מס גולגולת ולכן בהעדר עבודה נשאר חובת המס. ולכאורה במס יחסי שהוא אחוז מההכנסה כמצוי במקומנו שיכול לא לעבוד ולא לשלם צ"ע אם ההיתר קיים)

13. ט"ז אורח חיים סימן תקנא ס"ק א

כ' ב"י... ולפ"ז צריכין ליהדר ממשא ומתן של שמחה כגון צרכי חופה כו' עכ"ל ואי משום הא לא אריא דהא אנו רואין דגם בצרכי חופה לא נשמע מונע בינינו... ונראה דטעם המנהג להקל כפי מ"ש בס"ת תקל"ט ס"ד טעם להיתר משא ומתן בחול המועד אפ"ל ביש לו מעות משום שיש עלינו מס מלך ושרים והבאתי ראיל מתו' פ' א"נ ה"נ יש לנו היתר זה במשא ומתן מן אב ואילך מה שאין ממעטין. שוב מצאתי כן בדברי מו"ח ז"ל בשם רש"ל:

14. משנה ברורה סימן תקנא ס"ק יא

(יא) ממעטים במשא ומתן - יש מן הפוסקים דס"ל דהיינו שלא ישא במו"מ של שמחה כגון לקנות כלי כסף או צרכי חופה וכדומה אבל סתם מו"מ אין צריך למעט כלל ויש דס"ל דכל מו"מ צריך למעט בעת הזאת ולא יעסוק אלא כדי פרנסתו וכן משמע בסימן תקנ"ד סוף סכ"ב דצריך למעט בכל מו"מ. [ורק אם הוא יריד י"ל דהוי דבר האבד ושרי בכ"ע אם הוא מוצא אז בזול יותר]. ובזמנינו נהגו להקל בכל זה משום דהכל נחשב כעת כדי פרנסתו: (אמנם במשא ומתן של שמחה טוב להחמיר גם היום. שעה"צ יג)

דעת פוסקי זמנינו

האג"מ כותב שאפילו מהטעם של משא ומתן של שמחה אסור לקנות קניות משמעותיות כיון שהם משמחות. אלא אם נעודו לענייני פרנסה וממילא הם בכלל היתר הט"ז.

15. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ג סימן פ

ומכוננית חדשה... אסור מר"ח דהוא כמו בנין של שמחה שאסור. ואם הוא מכוננית לפרנסה כמו טראק, וגם מכוננית קטנה אפשר ג"כ שהוא לפרנסה, הוא רק בדין ממעטין במשא ומתן שבזמננו נהגו להקל כדכתב הט"ז סק"א וכן כתב המ"ב ס"ק י"ג להלכה, ואין זה מו"מ של שמחה שכתב בשעה"צ שטוב להחמיר, ומצד שההיינו יברך אחר ט"ב כי בשביל זה אין עליו ליבטל ממלאכתו.

האור לציון לאחר שהביא דברי הט"ז כתב שראוי להחמיר כפשוט השו"ע אפילו במתיחת החנות מי שיכול. ובכל אופן יש להחמיר ברכישות מיוחדות

16. שו"ת אור לציון חלק ג - הערות פרק כו - דיני דברים

הנוהגים מראש חודש הערה א

ועל כל פנים ראוי להמנע מריבוי משא ומתן בימים אלו, דהיינו לעסוק בסחורה ובעסקות כספיים וכדומה, וכמשמעות דברי מרן. ומי שאפשר לו שלא לפתוח חנותו, עדיף טפי שהרי גם הט"ז לא התיר אלא כצורך הפרנסה. וראה בב"י שם בזה. ובכלל כל זה קניית רהיטים וכדו', שלא יקנה בימים אלו כדי למעט במשא ומתן. ואף הזמנת הרהיטים, אף שלא יקבל אותם אלא לאחר תשעה באב, ג"כ היא בכלל משא ומתן.

סיכום להלכה

איסור רכישה - מר"ח אב אסור לקנות כלים חדשים שיש בהם שמחה כגון כלי כסף או צרכי חופה [משנ"ב יא, הל"ה ג' כה לב] וכן יש למעט ברכישות משמעותיות כגון מכונית, רהיטים לבית, מכונת כביסה, מזגן וכו' אם מטעם השמחה שבקנייה (אג"מ ג, פ) או מטעם מיעוט משא ומתן (אול"צ כו א).

הזמנה בלבד - ואפילו להזמין על דעת לקבל לאחר תשעה באב יש להמנע בימים אלה [אול"צ כו א, דרשו 11 בשם הרב וואזנר] ויש מקלים במקום צורך כשמקבל לאחר תשעה באב (הליכות שלמה תכו)

מזגן במקום צער - יש שהתירו קניית מזגן שהתקלקל כשנגרם סבל מן החום [ירושלים במועדיה עמ' רה] ויש שהתירו קניית מזגן רק כשסובל מאד מחום הקיץ [והוא בגדר חולה] [דרשו שם בשם הרב וואזנר] ולכן פשוט שלכתחילה יש להקדים קניית והתקנת מזגנים קודם ר"ח אב.

מקום הפסד - אם יגרם הפסד כתוצאה מדחיית הרכישה או שהמחירים יעלו או שלא ניתן יהיה להשיג את המוצר הוא בכלל 'דבר האבד' שמותר [אול"צ שם ע"פ שו"ע תקנד כג]

לא יהיה שהות לרוכשו - אפילו צרכי שמחה, אם רוצה לקנות דבר שלא יוכל לקנותו אחר ט"ב, או דבר שאין שהות לעשותו אחר ט"ב, מותר (בא"ח א' דברים ב).

כלים של מצוה - כגון תפילין וכן ספרי קודש הנדרשים ללימוד בתשעת הימים מותר לקנות בימים אלו ואפילו בשבוע שחל בו תשעה באב [הערות הגר"ח ק' לספר 'קרא עלי מועד', פסת"ש תקנא י'] ואם צריך מדפים לשים בהם את ספרי הקודש שנדרשים לימים אלו מותר להתקין גם אותם (חזו"ע קסח).

כלי בית קטנים כגון כפות וקערות אין איסור לרכשם [שם בשם הרב קרליץ]
נתינת מתנות - יש שנהגו להמנע מנתינת מתנות בתשעת הימים על אף שמחדין אינו אסור אלא בתשעה באב עצמו (הליכות שלמה תט"ז 26)